

ЦИВІЛІСТИКА

ДЗЮБА І. В.,
старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЗЄЛЕНІНА М. В.,
студент юридичного факультету
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.1

**ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ОПІКУНІВ ТА ПІКЛУВАЛЬНИКІВ**

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем цивільного права щодо проблемних питань призначення опікунів та піклувальників згідно із законодавством. Одним із показників сучасної демократичної держави є рівень її турботи про осіб, що потребують особливих форм соціально-правової допомоги та захисту. До форм такої турботи в Україні можна віднести опіку та піклування, завданням яких, відповідно до ст. 55 Цивільного Кодексу України, є забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки. Це категорія громадян, яка потребує окремих гарантій власних прав.

Ключові слова: опіка, піклування, цивільне право, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування.

В статті аналізується одна із актуальних проблем гражданского права относительно проблемных вопросов назначения опекунов и попечителей согласно законодательству. Одним из показателей современного демократического государства является уровень его беспокойства о лицах, которые нуждаются в особенных формах социально-правовой помощи и защиты. К формам такого беспокойства в Украине можно отнести опеку и заботы, заданием которых, в соответствии со ст. 55 Гражданского Кодекса Украины, является обеспечение личных неимущественных и имущественных прав и интересов малолетних, несовершеннолетних лиц, а также совершеннолетних лиц, которые по состоянию здоровья не могут самостоятельно осуществлять свои права и исполнять обязанности. Это категория граждан, которая нуждается в отдельных гарантиях собственных прав.

Ключевые слова: опека, попечительство, гражданское право, дети-сироты, дети, лишенные родительской заботы.

The article is sanctified to illumination of one of issues of the day of civil law in relation to the problem questions of setting of guardians and trustees in obedience to a legislation. One of indexes of the modern democratic state there is a level of her anxiety about persons that need the special forms of sociallegal help and defence. To the forms of such anxiety in Ukraine it is possible to take guardianship and caring by the task of that, in accordance with a article 55 Civil Code of Ukraine, there is providing of the personal unproperty and property rights and interests of very young, minor persons, and also adult persons that on the state a health can not independently carry out the rights and carry out duties. It is a category of citizens, that needs the separate guarantees of own rights.

Key words: guardianship, caring, civil law, children-orphans, to put, confined paternal caring.

Вступ. Відповідно до положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) опіка та піклування встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права та обов'язки (ст. 55 ЦК України). Основна відмінність опіки та піклування полягає в обсязі цивільно-правових обов'язків, які закон покладає на опікунів і піклувальників, виходячи з обсягу дієздатності їх підопічних та стану їх здоров'я. Компетенція призначення опікуна або піклувальника покладається переважно на орган опіки та піклування (ст. 63 ЦК України; п. 3 Правил опіки та піклування), в деяких випадках – на суд (ст. 60 ЦК України) та нотаріуса (ст. 44 ЦК України).

Дослідженням даного питання займалися такі вчені, як Ч.Н. Азімова, Д.Н. Боброва, В.І. Борисова, О.В. Дзера, Н.А. Дячкова, О.О.Красавчикова, Н.С. Кузнєцова, Н.О. Санахметова, Є.О. Харитонов, Ю.С.Червоний, Б.Б. Черепакіна, Я.М. Шевченко.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз питань встановлення опіки та піклування в Україні, історичний досвід та сучасні положення відносно наведеного питання.

Результати дослідження. Для повної характеристики питань опіки та піклування в сучасній Україні необхідно звернутися до історичного досвіду. Вивчення генезису законодавства у сфері регулювання опіки та піклування дало підставу для висновку, що він не пов'язаний із загальною історією розвитку України як держави. Періодизація розвитку законодавства у сфері регулювання опіки та піклування пов'язана з прийняттям законодавчих актів про опіку і піклування, яке висвітлює якісні зміни в розвитку цього інституту. Виходячи з такого критерію, автор пропонує умовно виділяти два етапи розвитку вітчизняного інституту опіки та піклування: 1) дореволюційний етап, який, у свою чергу, поділяється на: а) період звичаєвого права; б) період історії Російської імперії; 2) післяреволюційний етап, який поділяється на: а) радянський період; б) період незалежності України.

Проаналізувавши декілька джерел, можна зазначити, що опіка привілейованих станів у пізньофеодалному суспільстві характеризувалась ієрархічною структурою. Опікунів було кілька – хтось із них відповідав за виховання дітей, більш сильні та заможні стежили за збереженням і примноженням майна, а на чолі цієї вертикалі стояв монарх. Ця система дуже нагадує європейську систему «сеньйорату-васалітету», відповідно до якої монарх роздавав землі герцогам, ті, зі свого боку, – баронам, а від баронів землю отримували рицарі. Тим самим було вибудовано владну вертикаль у феодальному суспільстві. На нашу думку, в українському феодальному суспільстві опіка прив'язана до владної ієрархічної системи, що давало змогу не лише зберегти майно, а й виховати дитину в традиціях феодального суспільства. Тому обґрунтованою буде думка, що центром права феодального суспільства є людина з визначеними правами й обов'язками, які зумовлювалися належністю до певної соціальної категорії та були визначальними для поведінки індивіда впродовж усього життя [6, с. 20].

Заруба В.М. у праці «Держава і право Київської та Галицько-Волинської Русі» зазначає, що у кріпосній Росії піклування про дітей-сиріт було розподілене між окремими відомствами [6, с. 26]. З 18 грудня 1890 року з'явилися Тимчасові правила про прийом немовлят. Незабаром, в 1894 році, вони були замінені правилами постійними, такими, що діяли до жовтня 1917 року [6, с. 27]. Після революції 1917 р., коли молода радянська республіка зіткнулася з масовим осиротінням і безпритульністю, основною (якщо не єдиною) формою влаштування стали державні дитячі будинки. У 1918 році всі діти були оголошені державними і до 1989 року розширювалася мережа різноманітних форм дитячих будинків. Ця ідеологія позначилася і на тому законодавстві, яке почала приймати нова радянська держава.

Перший сімейний кодекс РРФСР 1918 року відображав негативне ставлення до усиновлення і практично забороняв його. Це пояснювали тим, що нібито усиновлення використовувалося як замаскована форма експлуатації праці неповнолітніх сиріт та бездоглядних дітей [6, с. 30].

В Україні перший Кодекс законів про сім'ю, шлюб, опіку та акти громадянського стану був прийнятий у липні 1919 року. Він містив дві статті про усиновлення, які наголошували, що усиновлені, прийомні діти та приймаки по відношенню до усиновителя та усиновителі по відношенню до всиновлених, прийомних дітей та приймаків, якщо усиновлення мало місце до видання цього Кодексу, прирівнюються до родичів за походженням, а усиновлення, яке мало місце після набрання чинності цим Кодексом, не породжує ніяких цивільних обов'язків і прав для усиновителів та усиновлених.

Видом соціального піклування є опіка (піклування) над дітьми як форма найвдалішого вирішення проблем влаштування малолітніх та неповнолітніх, забезпечення їх належними умовами життя, харчування, освіти, виховання. Ця форма піклування над дітьми є одним з традиційних інститутів забезпечення гарантованих державою конституційних прав громадян на захист їх законних інтересів [4, с. 320]. Необхідно наголосити на тому, що інститут опіки та піклування надає додаткову можливість захисту суб'єктивних прав дітей, позбавлених батьківського піклування. Такими визнаються діти, батьки яких померли, невідомі, визнані в судовому порядку безвісно відсутніми або померлими. Проте опіка і піклування можуть встановлюватися і за життя батьків неповнолітніх дітей у передбачених законом спеціальних випадках.

Встановлення опіки та піклування – це юридичний акт, складний за своїм фактичним складом і включає волевиявлення опікуна (піклувальника) (ч. 1 ст. 244 СК України) та рішення органу опіки та піклування (ст. 61 ЦК України), або рішення суду (ч. 3 ст. 60 СК України). Відносно бажання малолітньої або неповнолітньої дитини на встановлення опіки та піклування (п. 2 ч. 4 ст. 63 ЦК України), то воно не входить до складу юридичних фактів, що породжують виникнення опіки та піклування [2].

Питання опіки, піклування регулюються трьома основними нормативними документами: Цивільним та Сімейним кодексами України, а також Порядком провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р.

У чинному цивільному законодавстві зазначено, що правовідносини з опіки виникають на підставі певних юридичних фактів. Першим із них є коло осіб, над якими встановлюється опіка. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо визначення органів опіки та піклування та уточнення категорій осіб над якими встановлюється опіка та піклування» від 21.12.2010 р. [1] опіка встановлюється над малолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними. Другим юридичним фактом є рішення відповідного органу про встановлення опіки. Відповідно до ст.ст. 60 та 61 Цивільного кодексу України (ЦК України) [2] такими компетентними органами є суд або орган опіки та піклування.

На сьогодні відповідно до ч.ч. 1 та 3 ст. 60 ЦК України суд встановлює опіку над фізичною особою в разі визнання її недієздатною і призначає опікуна за поданням органу опіки та піклування. Суд встановлює опіку над малолітньою особою, якщо під час розгляду справи буде встановлено, що вона позбавлена батьківського піклування, і призначає опікуна за поданням органу опіки та піклування. Правило ч. 1 ст. 60 ЦК України є імперативним. Це означає, що в разі визнання особи недієздатною опіка над нею встановлюється лише судом (ст. 43 Цивільного процесуального кодексу України) [5]. Встановлення опіки над підопічним провадиться в одному провадженні з визнанням.

Слід зазначити, що на відміну від інших форм сімейного виховання, опікуни, піклувальники призначаються переважно з осіб, які перебувають з дитиною у родинних, сімейних відносинах. Саме тому із загальної кількості дітей, що сьогодні виховуються під опікою, піклуванням понад 57 тисяч (91%) проживають у сім'ях родичів. Проте не всі громадяни можуть бути опікунами, піклувальниками. З огляду на необхідність забезпечення найкращих інтересів дитини, створення їй необхідних умов для повноцінного розвитку та виховання, державою встановлено певні вимоги щодо осіб, які виявили бажання взяти на виховання дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування.

Якщо громадянин виявив бажання стати опікуном, піклувальником дитини, але не перебуває з нею в родинних стосунках, він зобов'язаний пройти курс навчання з проблем виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Навчання проводиться в обласному центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за направленням районної служби в справах дітей за місцем проживання особи, яка виявила бажання стати опікуном, піклувальником.

На суд покладається обов'язок призначити опікуна (піклувальника) за поданням органу опіки та піклування: над фізичною особою – в разі визнання її недієздатною (ч. 1 ст. 60 ЦК України) (опікун); над малолітньою особою, якщо під час розгляду справи буде встановлено, що вона позбавлена батьківського піклування (ч. 3 ст. 60 ЦК України) (опікун); над фізичною особою – в разі обмеження її цивільної дієздатності (ч. 2 ст. 60 ЦК України) (піклувальник); над неповнолітньою особою, якщо під час розгляду справи буде встановлено, що вона позбавлена батьківського піклування (ч. 4 ст. 60 ЦК України) (піклувальник).

На нотаріуса покладається обов'язок призначити опікуна над майном фізичної особи в разі: визнання фізичної особи безвісно відсутньою (ч. 1 ст. 44 ЦК України); визнання фізичної особи, місце перебування якої невідоме (ч. 2 ст. 44 ЦК України).

В усіх інших випадках опікуна або піклувальника призначає орган опіки та піклування (ст. 63 ЦК України, п. 3 Правил опіки та піклування). Навіть у разі призначення опікуна (піклувальника) судом кандидатуру особи, яка претендує на призначення її опікуном (піклувальником), підбирає орган опіки та піклування і готує подання до суду про це. Винятком із цього правила є положення ст. 44 ЦК України, яке не містить вказівки щодо підбору кандидатури опікуна над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, а також фізичної особи, місце перебування якої невідоме [2].

Фізичній особі може бути призначено одного або кількох опікунів чи піклувальників, якщо цього вимагають її інтереси. У разі призначення особі кількох опікунів (піклувальників) їх дії повинні бути певним чином узгоджені з метою більш повного захисту майнових і особистих немайнових прав та інтересів підопічного, а також виключення існування в опікунів (піклувальників) конкуруючих інтересів, конфліктів. Для представництва інтересів підопічної особи має бути виявлена воля всіх опікунів (піклувальників), а не одного з них [2].

Помилковою є позиція, що призначення фізичній особі декількох опікунів чи піклувальників можливо в разі, якщо в особі є нерухоме або рухоме майно, яке знаходиться в іншому місці, значно віддаленому від місця проживання підопічного, і тому один опікун або піклувальник буде здійснювати функції із забезпечення інтересів підопічного, а інший буде здійснювати управління майном в інтересах підопічного. Однак у ст. 63 ЦК України [2] мова йде про встановлення опіки не над майном, а щодо фізичної особи. У разі призначення особі декількох опікунів або піклувальників їх дії повинні бути узгоджені. Опікуни або піклувальники повинні визначитися самостійно стосовно їх функцій, розподілу функцій між ними. Розподіл прав та обов'язків опікунів (піклувальників) можуть бути визначені в договорі. Таким чином, опікун та піклувальник – це особи, які особисто здійснюють опіку, безпосередньо спілкуються з підопічним, діють у його інтересах та на його користь.

Необхідно звернути увагу на той факт, що законодавче регулювання правовідносин у сфері опіки та піклування має низку проблемних та неузгоджених питань, що має наслідком незавершеність даного інституту. Перш за все, перешкодою для створення замкнутої системи нормативно-правових актів для регулювання відносин з опіки та піклування є відсутність спеціального закону, який міг би регулювати та вдосконалювати відносини в зазначеній сфері, інших нормативно-правових актів, які надали б можливість регулювати відносини опіки та піклування найбільш оптимальними шляхами. Зокрема, на нашу думку, значним кроком у розвитку правовідносин опіки та піклування було прийняття Закону України «Про правове регулювання опіки та піклування», який зміг би ширше тлумачити та розкрити норми, закріплені в Цивільному кодексі з даного питання. Також новий нормативно-правовий акт зміг би усунути суперечності між Цивільним та Сімейним кодексами в регулювання відносин опіки та піклування.

У праці Надьон В.В. «Умови призначення опікуна (піклувальника), реалізація їх прав та обов'язків» [8, с. 29] наведена теза відносно того факту, що опікуном або піклувальником може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю, не є повністю розкритою. Зазначається, що недієздатні особи, обмежені в цивільній дієздатності фізичні особи не можуть призначатися опікунами, піклувальниками. З приводу емансипованих осіб, тобто фізичних осіб, які набули за певних обставин повну цивільну дієздатність з 16-ти років, а саме: працюють за трудовим договором; записані матір'ю або батьком дитини; бажають займатися підприємницькою діяльністю (ст. 35 ЦК), – то в ЦК України залишається незрозумілим можливість даної категорії осіб виступати опікунами (піклувальниками). Але за аналогією закону можна стверджувати, що дана категорія осіб не має права призначатися опікунами (піклувальниками).

Такий висновок можна зробити, проводячи аналогію, наприклад, із нормами СК України ч. 1 ст. 244, в якій зазначено, що опікуном, піклувальником може бути повнолітня, дієздатна особа; п. 3.2 Правил опіки та піклування вказує, що опікуном (піклувальником) не можуть бути особи, які не досягли 18-ти років; відповідно до п. 38 Постанови КМУ «Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 р. № 866 діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, можуть бути влаштовані тільки в сім'ї повнолітніх осіб [3]. Саме із цих положень знімається питання з приводу емансипованих фізичних осіб, відповідно до їх прав та обов'язків стати опікунами, піклувальниками.

Висновки. Таким чином, тільки повнолітня особа з повною цивільною дієздатністю може призначатися опікуном, піклувальником. Вважаємо за необхідне внести певні доповнення до п. 2 ст. 63 ЦК України такого змісту: «Опікуном або піклувальником може бути лише повнолітня фізична особа з повною цивільною дієздатністю».

Отже, у висновку хочемо зазначити, що опіка та піклування являє собою важливий інститут у демократичній та соціальній державі, що визнає найголовнішою цінністю людину. Українське цивільне законодавство передбачає норми, які регулюють суспільні відносини у сфері опіки та піклування, проте вони потребують подальшого вдосконалення та опрацювання. Зокрема, на нашу думку, новий етап у розвитку зазначеного інституту поклав би Закон України «Про правове регулювання опіки та піклування», який зумовив би розширення норм відносно опіки та піклування. До того ж, зміни в суб'єктному складі окреслених відносин створили б ширше коло повноважень та покращили б становище опікунів та піклувальників під час встановлення, зміни чи припинення відносин опіки та піклування.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо визначення органів опіки та піклування та уточнення категорій осіб над якими встановлюється опіка та піклування : Закон України від 21.12.2010 р. [Текст] // ОВУ. – 2011. – № 2. – Ст. 97.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Текст] // ВВР. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. [Текст] // ВВР. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.

4. Дутко А.О. Опіка (підкування) над дітьми як вид соціального підкування / А.О. Дутко // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 319.
5. Дячкова Н.О. Деякі проблеми правового регулювання опіки та підкування над неповнолітніми / Н.О. Дячкова // Держава і право. – 2001. – № 12. – С. 305.
6. Заруба В.М. Держава і право Київської та Галицько-Волинської Русі (кінець VIII ст. – початок XIV ст.) / В.М. Заруба. – К. : Істина, 2007. – 128 с.
7. Крестовська Н.М. Дитина у правовому житті українського суспільства в добу високого Середньовіччя / Н.М. Крестовська // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2008. – Т. 21(60). – № 1. – С. 30–36.
8. Надьон В.В. Умови призначення опікуна (підкувальника), реалізація їх прав та обов'язків / В.В. Надьон // Теорія і практика правознавства. – 2015. – № 7. – С. 25.
9. Рудий Н.Я. Організація опіки та підкування у пізньофеодальному українському суспільстві / Н.Я. Рудий // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – № 1. – С. 22.
10. Свіжа О.О. Історичні аспекти виникнення та становлення дитячого будинку сімейного типу на українських землях у XX ст. / О.О. Свіжа // Юридичний вісник – 2010. – № 15. – С. 30.
11. Філіпішина А.А. Опіка, підкування як форма виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підкування / А.А. Філіпішина // Сучасна педіатрія – 2011. – № 6. – С. 187.

КОРШАКОВА О. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового
регулювання економіки
(Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця)

УДК 344.77

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОМЕННИХ ІМЕН В УКРАЇНІ

Досліджено правову природу доменних імен. Здійснено аналіз положень законодавства та точок зору вчених щодо охорони доменного імені та визнання його окремим об'єктом права інтелектуальної власності. Наведено судову практику з питань регулювання відносин щодо використання доменних імен.

Ключові слова: інтелектуальна власність, доменне ім'я, торговельна марка, правове регулювання.

Исследована правовая сущность доменных имен. Осуществлен анализ положений законодательства и точек зрения ученых по охране доменного имени и признанию его отдельным объектом права интеллектуальной собственности. Приведена судебная практика по вопросам регулирования отношений относительно использования доменных имен.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, доменное имя, торговая марка, правовое регулирование.

The legal nature of domain names is present. The analysis of legislation and perspectives of scientists to protect the domain name and its recognition as a separate subject of intellectual property rights are given in article. An jurisprudence on the regulation of relations on the use of domain names.

Key words: intellectual property, domain name, trademark, legal regulation.

Вступ. З появою нових способів передачі інформації отримали свій розвиток нові системи електронного зв'язку – Інтернет, електронна пошта, локальні і глобальні інформаційні мережі, мобільний зв'язок, сучасні бази даних, активно розвиваються соціальні мережі. У зв'язку із цим особливої

